

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:

**TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 7

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023 г. № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafaev

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 157.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law , Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Raximov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLİYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

Sobitova Umidaxon Murod qizi

FUQAROLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISH USTIDAN
PROKUROR NAZORATINI TA'MINLASH MUAMMOLARI 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

JINSIY DAXLSIZLIKKA QARSHI QARATILGAN JINOYATLARDA VOYAGA
YETMAGAN JABRLANUVCHILARNING VIKTIMOLOGIK TAVSIFI18

Israilov Dilshod Shavkatovich

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI32

Kamalova Dildora G'ayratovna, Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH
TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI44

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Meliyev Xudoyor Xurramovich

DAVLAT XIZMATLARI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH KORRUPSIYA VA
BYUROKRATIYAGA TA'SIRCHAN CHORA SIFATIDA57

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN
SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

O'ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
SIYOSATI78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHGA QABUL QILISH JARAYONIGA
KORRUPSIYANING SALBIY TA'SIRI95

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

O'razaliyev Murod Qorayevich

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI 105

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНОЕ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ОХРАНОЙ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ ГРАЖДАН 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Ниёзова Саломат Сапаровна

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
ПОТЕРПЕВШИХ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ
НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ18

Исраилов Дилшод Шавкатович

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ32

Камалова Дилдора Гайратовна, Иброхимов Саидакбар Ильхом угли

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ44

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Мелиев Худоёр Хуррамович

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ
МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ И БЮРОКРАТИИ57

Мажидов Шахзод Абдихалил угли

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ
О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ65

Облакулов Давлат Олтинбоевич

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА
АМИРА ТЕМУРА78

Юсупов Нодирбек Абдужалилович

НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА ПРОЦЕСС ПРИЁМА
НА РАБОТУ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН95

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ 105

CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

PROBLEMS OF ENSURING PUBLIC PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER
THE PROTECTION OF REPRODUCTIVE HEALTH OF CITIZENS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Niyozova Salomat Saparovna

VICTIMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINOR VICTIMS IN CRIMES
AGAINST SEXUAL INTEGRITY 18

Israilov Dilshod Shavkatovich

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH 32

Kamalova Dildora Gayratovna, Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE 44

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Meliyev Khudoyor Khurramovich

DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICES SYSTEM AS AN EFFECTIVE
MEASURE TO CORRUPTION AND BUREAUCRACY 57

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE
REPORTED CORRUPTION OFFENSES 65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD:
AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY 78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

THE NEGATIVE IMPACT OF CORRUPTION IN THE RECRUITMENT
PROCESS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Urazaliev Murod Korayevich

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE 105

Kelib tushgan / Получено / Received: 14.11.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 10.12.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.ccj.4.4./ZWKM2428
UDC: 343.5(045)(575.1)

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI

O'razaliyev Murod Qorayevich,
Toshkent davlat yuridik
universiteti professori
ORCID: 0009-0003-8665-950X
e-mail: u.murodbek_78@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola oiladagi zo'ravonlik, kelishmovchiliklar, ularning sabablari, obyektiv salbiy jihatlari hamda oldini olish yo'llariga bag'ishlangan. Maqolada inson tajovuzkorligining psixologik mexanizmlari, jumladan, Zigmund Freyding tajovuzkorlik quvvati konsepsiyasi, Freyd izdoshlarining tajovuzkorlikning psixologik nazariyasi, Yel universiteti tadqiqot guruhi (Miller, Maurer, Sire va boshqalar) tomonidan ishlab chiqilgan va ko'plab yangi tadqiqotlarni o'z ichiga olgan tajovuz frustrasiyasi doktrinasini, coercive power nazariyalari alohida o'rganilgan. Ushbu nazariyada inson zo'ravonligi va tajovuzkorligi paydo bo'lishining barcha (shaxslar o'rtasidagi, davlatlar o'rtasidagi) ko'rinishlari tushuntirib berilib, mazkur nazariyaning mohiyati oddiy: jismoniy zo'ravonlik (majburlash kuchi)dan istalgan natijaga erishishning barcha boshqa usullari (masalan, ishontirish kuchi) foyda bermaganida (yoki mavjud bo'lmaganida) vosita sifatida foydalanilishi, umuman, zo'ravonlik yoki zo'rlik biron-bir shaxsga nisbatan jismoniy kuch ishlatish, majburlash orqali ta'sir ko'rsatish ekanligi tadqiq etilgan. Muallif oiladagi zo'ravonlik asosini tashkil etuvchi jinoyatlar sabablarini o'rganish kriminologlar oldida turgan muhim vazifa ekanini, garchi ushbu ijtimoiy hodisa asosiy determinantlarining kriminologik tavsifi uni to'liq bartaraf etishga qodir bo'lmasa-da, xavfsiz darajagacha kamaytirish uchun zarur bo'lgan choralarni aniqlash imkonini berishini ta'kidlaydi. Shuningdek, oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar subyektlarida jamiyatga qarshi xulq-atvorning paydo bo'lishi va rivojlanishiga qator shart-sharoitlar ta'sir ko'rsatishi, shaxsga oid determinantlarga ijtimoiy, ruhiy, biologik va boshqa ko'p qirrali hamda keng qamrovli omillar kiritilishini ilmiy asoslab beradi. Xulosada esa bu borada o'z takliflarini keltiradi.

Kalit so'zlar: oiladagi zo'ravonlik, oiladagi kelishmovchiliklar, oiladagi zo'ravonlik sabablari, oiladagi zo'ravonlikning oldini olish

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич,
профессор Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. Данная статья посвящена теме семейного насилия, разногласиям, их причинам, объективным негативным аспектам, а также способам профилактики. В статье отдельно рассматриваются психологические механизмы человеческой агрессии, в том числе концепция силы агрессии Зигмунда Фрейда, психологическая теория агрессии последователей Фрейда, доктрина фрустрации агрессии и теория силы принуждения, разработанные исследовательской группой Йельского университета (Миллером, Маурером, Сиром и др.) и содержащие множество новых исследований. В этих теориях объясняются все проявления человеческого насилия и агрессии (между отдельными лицами, между государствами), при этом их суть проста: использование физического насилия (силы принуждения) в качестве инструмента, когда все другие способы достижения желаемого результата (например, сила убеждения) не приносят пользы (или не существуют), тогда как в целом насилие или агрессия – это воздействие на человека посредством применения физической силы, принуждения. Автор подчёркивает, что изучение причин преступлений, лежащих в основе семейного насилия, является важной задачей, стоящей перед криминологами, хотя криминологическая характеристика основных детерминант этого социального явления не способна полностью устранить его, но позволяет определить меры, необходимые для его снижения до безопасного уровня. Он также даёт научное обоснование тому, что на возникновение и развитие антиобщественного поведения у субъектов преступлений, совершаемых с применением семейного насилия, влияет ряд условий, в том числе включение в личностные детерминанты социальных, психических, биологических и других многогранных и всеобъемлющих факторов. И в заключении автор приводит свои предложения по этому поводу.

Ключевые слова: семейное насилие, семейные разногласия, причины семейного насилия, профилактика семейного насилия

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE

Urazaliev Murod Korayevich,
Professor of Tashkent State University of Law

Abstract. This article is dedicated to domestic violence, conflicts, their causes, objective negative aspects, and ways to prevent them. The article separately examines the psychological mechanisms of human aggression, including Sigmund Freud's concept of aggressive power, the psychological theory of aggression of Freud's followers, the

doctrine of aggressive frustration, coercive power theories, developed by the Yale University research group (Miller, Maurer, Sire, etc.), and including many new studies. This theory explains all (between individuals, between states) manifestations of human violence and aggression; the essence of this theory is simple: it is studied that all other methods of achieving desired results (for example, persuasion) are used as a tool when they are useless (or do not exist); in general, violence or violence is the use of physical force or coercion against a person. The author emphasizes that the study of the causes of crimes that form the basis of domestic violence is an important task facing criminologists, and although the criminological description of the main determinants of this social phenomenon is not capable of fully eliminating it, it allows for the identification of measures necessary to reduce it to a safe level. He also scientifically substantiates the influence of a number of conditions on the emergence and development of antisocial behavior in the subjects of violent crimes committed in the family, including social, psychological, biological, and other multifaceted and comprehensive factors in the determinants of personality. In conclusion, he gives his suggestions on this matter.

Keywords: domestic violence, domestic conflicts, causes of domestic violence, prevention of domestic violence

Kirish

Ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish, jinoyatlarning oldini olish O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan jinoyat-huquqiy siyosatining maqsadlari tizimida yetakchi o'rin tutadi. Xususan, zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar ijtimoiy xavflilik darajasi yuqoriligi tufayli bu masalaga jiddiy yondashishga undaydi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, oilada sodir etiladigan zo'ravonlik zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning asosiy qismini tashkil etadi. Jinoyatning mazkur turi, birinchi navbatda, fuqarolarning himoyaga muhtoj toifasi – ayollar, bolalar va qariyalarga nisbatan sodir etiladi. Shu sababli ham fuqarolarni oiladagi zo'ravonlikdan himoya qilish huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy, tibbiy va boshqa bir qator muammolarning o'z vaqtida hal etilishini talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 11-apreldagi "Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, Jinoyat kodeksi 126¹-modda (*oilaviy (maishiy) zo'ravonlik*) va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks 59²-modda (*oilaviy (maishiy) zo'ravonlik*) bilan to'ldirildi. Ma'lumotlarga ko'ra, o'tgan yil davomida ushbu moddalar bo'yicha 9 131 nafar shaxs javobgarlikka tortilgan. 2024-yilning birinchi choragida esa O'zbekistonda sudlar 4 477 nafar shaxsni oiladagi zo'ravonlik moddalari bo'yicha javobgarlikka tortdi [1].

Amnesty International tashkiloti O'zbekiston oiladagi zo'ravonlikni qonunga alohida jinoyat sifatida kiritgan beshinchi davlatga aylanganini qayd etgan. Xalqaro tashkilotning Markaziy Osiyo bo'yicha tadqiqotchisi Xeza MakGill O'zbekistonda ayollar va huquq faollari yillar davomida ayollar va bolalarni oiladagi zo'ravonlikdan

yaxshiroq himoyalash uchun kompaniya olib borganini, mamlakat nihoyat Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda Gruziya, Qirg'iziston, Moldova va Ukrainadan keyin oiladagi zo'ravonlikni qonunga alohida jinoyat sifatida kiritgan beshinchi davlatga aylanganini ta'kidlagan [2].

Jinoyatchilikning ushbu turi oiladagi kelishmovchiliklar, ichkilikbozlik va boshqa illatlar, ijtimoiy hayotdagi murakkab salbiy omillar bilan bog'liq. Sog'lom turmush tarziga ko'p jihatdan ushbu hodisani vujudga keltiruvchi sabablarga aloqador bo'lgan muammolarni hal etishda sinalgan va ilmiy asoslangan chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali erishish mumkin.

Yana bir muammo shundaki, jinoyatchilikning zamonaviy ko'rinishlari faol tadqiq etilayotgan bo'lsa-da, biroq oilada sodir etilayotgan jinoiy hodisalarni o'rganish ko'p hollarda tadqiqotchilar e'tiboridan chetda qoladi. Bu esa oila a'zolarining huquq va erkinliklariga jinoiy tajovuz qilish miqdorining ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun ham hozirga kelib ushbu muammo ommaviy axborot vositalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va keng jamoatchilikning diqqat markazida ekani tabiiy holdir. Agar ilgari zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar aholining nochor qatlamlarida ko'proq uchragan bo'lsa, hozirgi paytda bunday qilmishlar ko'proq o'ziga to'q oilalarda ham ro'y bermoqda. Ayni chog'da oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar mavjudligi bilan emas, balki ijtimoiy munosabatlarning deyarli barcha sohalariga o'zining salbiy ta'siri bilan jiddiy tahdid solmoqda. Ushbu turdagi jinoyatlar jamiyatning muhim institutlari bo'lgan oila, oilaviy munosabatlar, yosh avlod tarbiyasi va boshqa munosabatlarga ham zarar yetkazadi.

Material va metodlar

Maqolada oiladagi zo'ravonlik, kelishmovchiliklar, ularning sabablari, obyektiv salbiy jihatlari, xususan, inson tajovuzkorligining psixologik mexanizmlari, mavzuga oid ko'plab yangi tadqiqotlarni o'z ichiga olgan tajovuz frustratsiyasi doktrinasini, *coercive power* nazariyalari alohida o'rganildi. Tadqiqot davomida qiyosiy-huquqiy tahlil, sintez, kuzatish, umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Oila jamiyatning alohida bir bo'g'ini bo'lib, u bolalar va katta yoshdagilar xulq-atvoriga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. "Oila – kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi [3]."

Darhaqiqat, "Adolat va tenglik qaror topgan demokratik jamiyatda oilaviy munosabat yuksak ideallar – muhabbat, do'stlik, birodarlik, o'zaro hurmat-izzat tamoyillari asosida tuzilishi muqarrar. Nikohning erkin bo'lishi, er va xotin nikohdan o'tishining erkin bo'lishi oila munosabatlarining mustahkam va abadiy bo'lishi uchun garovdir" [4]. Oilaga mamlakatimiz Konstitutsiyasida alohida (XIV) bob ajratilganligi ham bejiz emas. Zotan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasida belgilanganidek, "Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasidir. Nikoh O'zbekiston xalqining an'anaviy oilaviy qadriyatlariga, nikohlanuvchilarning ixtiyoriy roziligiga va teng huquqliligiga asoslanadi. Davlat oilaning to'laqonli rivojlanishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa shart-sharoitlar yaratadi".

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 18-fevralda oilani yanada qo'llab-quvvatlashga qaratilgan "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5938-son Farmoni va "O'zbekiston Respublikasi mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 4602-son hamda 2018-yil 2-iyuldagi "Ijtimoiy reabilitatsiya qilish va moslashtirish, shuningdek, oilaviy-maishiy zo'rlik ishlatishning oldini olish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari qabul qilinib, hayotga tatbiq etib kelinmoqda.

2023-yil 11-apreldagi "Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonun ko'ra, Jinoyat va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodekslar oilada zo'ravonlikni nazarda tutuvchi moddalar bilan to'ldirilganiga qaramay, O'zbekistonda birgina 2023-yilda oilaviy zo'ravonlik bo'yicha Jinoyat qonuniga asosan 203 nafar shaxs sudlangan. Shuningdek, 8 928 nafar shaxs ma'muriy javobgarlikka tortilgan [5].

Oiladagi muhit uning a'zolari xulq-atvoriga nafaqat ijobiy, balki o'ta salbiy, jumladan, jinoiy ta'sir ko'rsatishi ham mumkin. Oila boshlig'i jinoyatchi bo'lsa, u oila a'zolarining barchasiga salbiy ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Oilaning ahamiyati jamiyatimizda yuqori ekanligini e'tiborga olsak, undagi barcha a'zolarining huquq va erkinliklarini himoya qilish nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari, balki jamiyatdagi har bir insonning vazifasidir. Oila institutini jamiyatning muhim va alohida instituti sifatida noto'g'ri tushunish ayrim hollarda ba'zi fuqarolarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini jiddiy tarzda buzishi mumkin. Ammo zo'ravonlikka, shu jumladan, o'z oila a'zolari tomonidan ham zo'ravonlikka duchor bo'lmaslik har bir insonning ajralmas va tabiiy huquqi hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Garchi yuqoridagi salbiy holatlar madaniy jamiyatga xos emasdek ko'rinsa-da, biroq qator Sharq davlatlarida oilada sodir etiladigan zo'ravonlik faktlari jinoiy ta'qib ostiga olinmaydi. Ushbu mamlakatlarda farzandlarni jismoniy kuch ishlatib tarbiyalash odatiy holga aylangan, bunga nafaqat ruxsat berilgan, balki bir qator holatlarda hatto rag'batlantiriladi ham. Ayrim huquqiy tizimlarda ayolning o'z irodasiga qarshi eri tomonidan jinsiy aloqa qilishga majburlashdek qilmish hatto jinoyat deb hisoblanmaydi. Bunday xulq-atvor nafaqat qoralanmaydi, balki oiladagi zo'ravonlikka jiddiy ijtimoiy muammo sifatida qaralmaydi. Aksincha, ushbu davlatlarda ayollarning aybi bilan oilaviy nizolar vujudga keladi, chunki ularning o'zlari bunday nizolarning sababchisidir, degan fikr shakllangan.

Afsuski, bunday qarash ayrim sog'lom fikrli kriminologlarga ham xos bo'lib, uni oiladagi zo'ravonlikning ommaviy xususiyatini hisobga olgan holda izohlash maqsadga muvofiqdir. Bunday fikr tarafdorlari oilada jismoniy va ruhiy majburlovni qo'llash – jamiyat a'zolari sabr-bardosh bilan qarashlari lozim bo'lgan to'liq maqbul hodisa, deb hisoblaydi. Shuningdek, oiladagi zo'ravonlik erkaklarning o'z oilalarida zimmalariga

oladigan institutsionallashtirilgan vazifalarning miqdoriga bog'liq degan fikrlar ham keng tarqalgan. Ushbu nuqtayi nazarga muvofiq, ayollarga nisbatan qo'pol munosabatda bo'lish erkak hukmdorligining in'ikosi sifatida ko'rilishi lozim; ayol erkakka nisbatan quyida turadi, shuning uchun ham ayol unga bo'ysunishi kerak. Bunday nazariyalarga ko'ra, ayolning erkakka ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan qaramligi erkakning ayolga nisbatan zo'rlik ishlatishiga sharoit tug'diradi. Shu bois oiladagi zo'ravonlikka nisbatan bardoshli bo'lish alohida mustaqil etnoslarda shakllangan barqaror e'tiqodlar natijasi hisoblanib, erkak bilan yashaydigan ayol unga tegishli, shu sababli u ayoliga o'zi istagancha munosabatda bo'lish huquqiga ega degan tasavvurlar ham mavjud.

Yuqorida qayd etilgan qarashlarning ildizlari ko'p asrlardan buyon davom etib kelayotgan jinsga ko'ra kamsitishlarga borib taqaladi. Ular urf-odatlar shaklida, shuningdek, insoniyatning chinakam qadriyatlari haqidagi bir butun majmuani tashkil etuvchi kundalik qarashlarda saqlanib qolgan.

Professor K. Abdurasulova oiladagi zo'ravonlikka "oila-turmush doirasida oila a'zolaridan birining turmush o'rtog'iga, ota-onasiga, aka-ukalariga yoki boshqa qarindoshlariga zulm o'tkazishi. Ba'zi hollarda oiladagi zo'ravonlik natijasida qotillik, og'ir va boshqa turdagi tan jarohati yetkazish huquqbuzarliklarini sodir etish" [6] deb ta'rif beradi. Boshqa bir tadqiqotchining fikricha, "zo'ravonlik faqat jismoniy kuch ishlatish bilan emas, ruhiy, axloqiy, iqtisodiy va maishiy bosim ko'rinishlarida namoyon bo'lishi mumkin. Haqoratlash, majburlash, zo'rlash, iqtisodiy cheklovlar qo'yish, muntazam ruhiy qiynoqqa solish kabi holatlar ham zo'ravonlik sifatida baholanadi. Xonadondagi zo'ravonlik, uydagi janjal shunchaki oilaning ichki ishlari sifatida qabul qilinadi" [7].

Shu sababli yuqorida tilga olingan Amnesty International tashkiloti vakili ham O'zbekistonda jismoniy zo'ravonlik endi jinoyat hisoblansa-da, iqtisodiy va ruhiy zo'ravonlik e'tiborsiz qolishidan xavotirda ekanini ta'kidlagan. Tashkilot ma'lumotlarida hozirgacha O'zbekistonda oiladagi zo'ravonlik va ayollarga nisbatan tazyiq jiddiy muammo bo'lib qolayotgani aytiladi. Shuningdek, ko'pincha oiladagi zo'ravonlik nizolarini hal qilishning oilani saqlab qolishga qaratilishi va mansabdor shaxslarning jabrlanuvchini himoya qilish o'rniga yarashish, oilani birlashtirishga intilishi, bu huquqiy himoyaga ham putur yetkazishi ta'kidlanadi [2].

Oiladagi zo'ravonlikning sabablarini tushuntiruvchi va ular ko'lamini turli darajada (mahalliy, mintaqaviy, umumdavlat va boshqa darajalarda) belgilovchi nazariyalar mavjud. Ushbu nazariyalarning ayrimlariga muvofiq, oilaviy zo'ravonlikning sabablarini individuum xulq-atvori xususiyatlaridan, masalan, spirtli ichimliklarga ruju qo'rganlik yoki giyohvandlik vositalarini iste'mol qilish; oilaviy zo'ravonlik qurbonlarining g'alamisliklari; ayrim shaxslarning ruhiy xastaliklari; jinoyat subyekti ruhiyatining buzilganligi; ba'zi shaxslarda tajovuzkorona xulq-atvor uyg'otuvchi jinsiy moyillik; aholi madaniyat darajasining pastligi va boshqalardan izlash lozim. Biroq oila a'zolari o'rtasidagi asosiy qarama-qarshiliklarning vujudga kelish sabablarini aniqlashda oila ichida zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarni o'rganish murakkab kriminologik muammolar qatoridan joy olganligiga alohida e'tibor qaratish lozimligini ham unutmash kerak.

Inson tajovuzkorligining psixologik mexanizmlari Zigmund Freyd tomonidan o'rganilgan bo'lib, u yig'ilib qolgan "tajovuzkorlik quvvati" vaqti-vaqti bilan tajovuz harakatlari orqali "yumshatib" turilishi lozim, deb hisoblagan [8]. Freydning izdoshlari ushbu fikrga asoslangan konsepsiyani rivojlantirib, "tajovuzkorlikning psixologik nazariyasi" degan umumiy nom ostidagi nazariyalarning turli yangi ko'rinishlarini yaratganlar [9]. Inson tajovuzkorligini hayvonlar tajovuzkorligiga tenglashtiruvchi va uni sof biologik jihatdan ta'riflovchi ancha keyin paydo bo'lgan nazariyalar o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra ushbu nazariyalarga yaqin turadi. Tabiiyki, ushbu nazariyalarda ko'p hollarda zo'ravonlik va urushlar muqarrarligini ilmiy asoslashga harakat qilingan.

Yel universiteti tadqiqot guruhi (Miller, Maurer, Sire va boshqalar) tomonidan ishlab chiqilgan va ko'plab yangi tadqiqotlarni o'z ichiga olgan tajovuz frustratsiyasi doktrinasini [10] eng mashhur tajovuzkorlik nazariyasi desak, aslo mubolag'a bo'lmaydi. Unda tajovuzkorlikning mustaqil shaxsiy xususiyat sifatida mavjudligi e'tirof etilgan.

Umuman olganda, tajovuzni ijtimoiy o'rganish konsepsiyasi tajovuz frustratsiyasi nazariyasiga qarshi qo'yiladi. Ushbu konsepsiyaga muvofiq, frustratsiya, shaxslar o'rtasidagi kelishmovchilik tajovuz paydo bo'lishini yengillashtiradi, lekin uning vujudga kelishi uchun yetarli shart-sharoitni yaratmaydi. Frustratsiyada individda tajovuzkor xulq-atvor shakllanishi uchun muayyan sharoitda tajovuz qilishga moyillik bo'lishi lozim. Bunday moyillik ijtimoiy muhitni o'rganish orqali atrofdagilarning xulq-atvorini kuzatish, shaxsiy muvaffaqiyat evaziga shakllanadi va mustahkamlanadi. Shunday qilib, ijtimoiy muhit shaxsda tajovuzkor xususiyatlar shakllanishida asosiy o'rin tutadi. Garchi ijtimoiy o'rganish nazariyasi tajovuzga konstitutsional, ruhiy-biologik xususiyatlar ta'sirini to'g'ridan to'g'ri rad etmasa-da, ijtimoiy omillarga asosiy e'tiborni qaratadi. Hozirgi paytda ushbu nazariya tajovuzkor frustratsiya nazariyasiga qaraganda ustunroq turadi va birmuncha keng tarqalgan.

Nihoyat, shaxsning tajovuzkor xulq-atvorini tadqiq qilishda individual-psixologik va ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni o'zida aks ettirishga uringan hamda universal nazariya maqomiga da'vo qiluvchi, so'nggi (paydo bo'lgan davri bo'yicha) va hali keng tarqalmagan majburlovchi kuch (*coercive power*) nazariyasiga to'xtalib o'tmoqchimiz. Ushbu nazariyada inson zo'ravonligi va tajovuzkorligi paydo bo'lishining barcha (shaxslar o'rtasidagi, davlatlar o'rtasidagi) ko'rinishlari tushuntirib beriladi. Mazkur nazariya mohiyati oddiy: jismoniy zo'ravonlik (majburlash kuchi)dan istalgan natijaga erishishning barcha boshqa usullari (masalan, ishontirish kuchi) foyda bermaganida (yoki mavjud bo'lmaganida) vosita sifatida foydalaniladi.

Yuqorida qayd etilgan tajovuzkor xulq-atvor to'g'risidagi nazariyalar tahlili va ularni qiyoslash ushbu nuqtayi nazarlarning har biri inson tajovuzkorligi mexanizmini harakatga keltiruvchi qandaydir alohida (muhim, lekin yagona bo'lmagan) jihatini "ko'rsatib beradi" va hozirda mavjud nazariyalarning birontasi ham tajovuzkor xulq-atvorning paydo bo'lishi, shu jumladan, oilada vujudga keluvchi tajovuzkor xulq-atvorning barcha xususiyatlarini ochib bera olmaydi.

Umuman, zo'ravonlik yoki zo'rlik biron-bir shaxsga nisbatan jismoniy kuch ishlatish, majburlash orqali ta'sir ko'rsatishdir [11].

Oiladagi zo'ravonlik kundalik hayotimizdagi kamchiliklar, kelishmovchiliklar va obyektiv salbiy jihatlari turli manbalardan oziqlanuvchi, o'z-o'zidan namoyon bo'luvchi tizimdir. Shu sababli oiladagi zo'ravonlik asosini tashkil etuvchi jinoyatlar sabablarini o'rganish kriminologlar oldida turgan muhim vazifa hisoblanadi. O'z navbatida, garchi ushbu ijtimoiy hodisaning asosiy determinantlarining kriminologik tavsifi uni to'liq bartaraf etishga qodir bo'lmasa-da, xavfsiz darajagacha kamaytirish uchun zarur bo'lgan asosiy choralarni aniqlash imkonini beradi.

Oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar subyektlarida jamiyatga qarshi xulq-atvorning paydo bo'lishi va rivojlanishiga qator shart-sharoitlar ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ularga shaxs bilan bog'liq va tashqi xususiyatga ega bo'lgan omillar kiradi.

Shaxsga oid determinantlar qatorida ijtimoiy, ruhiy, biologik va boshqa ko'p qirrali hamda keng qamrovli omillarni sanash mumkin. Shu sababli jinoyatchi shaxsiga tavsif berilayotganida jinoyatni sodir qilgan subyektning o'zaro bog'liq jihatlari, xususiyatlari va sifatleri yig'indisi asos qilib olinadi. Mazkur tushuncha uchta asosiy qism yoki kichik tizim deb nomlanuvchi: 1) shaxsning muayyan guruhga mansubligi; 2) ijtimoiy demografik tavsifini bildiruvchi ijtimoiy maqomi (jinsi, yoshi, ma'lumoti, oilaviy ahvoli va hokazolar); 3) uning ijtimoiy munosabatlar tizimidagi faoliyatiga oid ijtimoiy funksiyalari (roli), nihoyat, shaxsning axloqiy-ruhiy tavsifidan iborat bo'lib, shaxsning ijtimoiy qadriyatlarga va amalga oshirilayotgan ijtimoiy funksiyalarga nisbatan munosabatini ifodalaydi [12].

Shaxsning yuqorida qayd etib o'tilgan tuzilishi haqidagi fikrlar o'xshash bo'lgani uchun ham jiddiy e'tirozlarga sabab bo'lmagan. Shu bilan birga, kundalik oilaviy munosabatlar doirasida zo'rlik ishlatib sodir etilgan jinoyatlari salmog'ining ortib borayotgani shaxsning buzilgan xulq-atvoridan muayyan qonuniyatlarni izlashga majbur qiladi. Bundan tashqari, determinatsiya mexanizmining murakkablashishi va muammoning yechimiga oiladagi zo'ravonlikning alohida ishtirokchilari motivatsiyasi xususiyatining viktimologik jihati ta'sir ko'rsatadi.

Oiladagi zo'ravonliklar sabablarini aniqlashda uning viktimologik jihatlarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda, ayniqsa, shaxsning o'ziga xos xususiyatlari (qarashlari, axloqi, munosabatlari) muhim o'rin tutadi. Zero, shaxsning viktimologik fe'l-atvori, avvalambor, uning odamlarga, o'ziga, ishga, hodisalarga munosabatida namoyon bo'ladi [13].

Oilaviy munosabatlar bo'yicha psixolog olim A. Kadirova ta'kidlaganidek, "er-xotinning oilaviy hayot to'g'risidagi tasavvurlari o'zaro mos kelmasligi nizo yoki ziddiyatlar kelib chiqishining asosiy sabablaridan biridir [14]".

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda, aytish mumkinki, har qanday jinoyat jinoyatchi shaxsi (jumladan, oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar ham), subyekt va u tushib qolgan obyektiv vaziyatning o'zaro murakkab ta'siri tufayli yuzaga keladi. Muayyan bir vaziyatning mazmuniga jabrlanuvchining shaxsi va xulq-atvori ham kiradi. Bunday vaziyatning mazmuni jinoyatchi ruhiyati va tashqi muhit vujudga keluvchi narsa-hodisalar, jarayonlar, munosabatlar, shuningdek, jabrlanuvchining

shaxs sifatida aybdor bilan oilaviy turmush va ishlab chiqarishdagi o'zaro munosabati, axloqiy qiyofasi, psixofizik xususiyatlari (yoshi, jinsi, mastlik holati va boshqalar)ni, harakat yoki harakatsizlik shaklidagi xulq-atvorini tavsiflovchi obyektiv jihatlarda namoyon bo'ladi.

Shu ma'noda shaxsning oiladagi zo'rliklardan muhofaza qilinishini ta'minlash zamonaviy jamiyatda har qanday inson hayotida ahamiyat kasb etishini anglatadi. Munosabatlarning bunday shakli nafaqat alohida individlarning manfaatlarini, balki butun jamiyat manfaatlarini ro'yobga chiqarishga imkoniyat yaratadi. Muayyan chiziq bo'yicha jamiyat a'zolari orasidagi munosabatlar asosida amalga oshiriluvchi ko'plab kelishuvlar oxir-oqibat hayotiy muhim bo'lgan barcha kichik ijtimoiy jarayonlarni ko'p mezonli tizimga birlashtiradi. Boshqacha aytganda, oila a'zolarini oiladagi sodir etiladigan zo'rliklardan muhofaza qilish individuum darajasida ham, davlat darajasida ham ijtimoiy-iqtisodiy tizimga hayot bag'ishlash imkoniyatini vujudga keltiradi.

Xulosalar

Tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, garchi oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan qilmishlarning oldini olishda jinoyat-huquqiy vositalar muhim ahamiyat kasb etsada, ikkilamchi rol o'ynaydi. Aslida ijtimoiy shart-sharoitlar, oiladagi zo'rliklardan aholini muhofaza qilish undagi vaziyat bilan bevosita bog'liq. Shu bilan birga, ushbu muammoni faqat ijtimoiy choralar yordamida jinoyat huquqiy vositalarni qo'llamay hal etib bo'lmasligi ham ayon. Shu sababli ham davlat hokimiyati va boshqaruv organlari oilada zo'ravonlik sodir etish eng oxirgi chora hisoblanadigan, ya'ni o'z negizlarida obyektiv asoslarga ega bo'lmagan shart-sharoitlarni bartaraf etishdek asosiy vazifani hal etishi zarur. Ijtimoiy hayotda ro'y beradigan keskin o'zgarishlar natijasida vaziyat nazorat ostidan chiqib ketgan hollarda, jumladan, jinoiy tajovuz oqibatida ham munosabatlarning mazkur guruhiga moslashtirilgan jinoyat-huquqiy vositalar majmui birlamchi ahamiyat kasb etadi.

Mazkur vazifani amalga oshirish uchun oiladagi zo'rlikning oldini olishga xizmat qiluvchi ijtimoiy siyosatning quyidagi oltita asosiy yo'nalishiga e'tibor qaratilishi lozim bo'ladi: shaharlarni rejalashtirish; sog'liqni saqlash; oilada nizolarga yo'l qo'ymaslik; ta'lim va madaniy an'analarni singdirish; yoshlar va bandlik siyosati. O'zbekistonning birinchi Prezidenti ta'kidlaganidek: "Shuni tan olib aytish kerakki, yoshlar o'rtasidagi jinoyatchilik – bu, avvalo, biz, kattalarning ularni tarbiyalashda yo'l qo'ygan jiddiy xatolarimiz oqibatidir. Binobarin, shuning uchun ham ruhiy va ma'naviy jihatdan shaxs sifatida shakllanmay qolib, jinoyat sodir etgan yoshlarimizni jamiyatga qaytarish – avvalo, biz, ota-onalar va davlatning zimmasiga tushadi" [15].

Oiladagi har qanday shakldagi zo'ravonlikni oqlovchi barcha fikrlarni rad etgan holda, shuni alohida qayd etish lozimki, ushbu xavfli hodisani bartaraf etishning oddiy yo'li mavjud emas. O'rganilayotgan muammoning sabablari qanday bo'lishidan qat'i nazar, yuridik fanlar va ijtimoiy adolatning eng muhim prinsiplari asosida ijobiy oilaviy munosabatlarning madaniy andozalari yaratilishi kerak. Shu bilan birga, ularni qonunga xilof tarzda buzgan aybdorlar jazolanishi lozim.

Shu bois muammo ham ijtimoiy-iqtisodiy, ham yuridik jihatdan hal etilmog'i zarur. Biroq turli davlatlarning bu boradagi siyosati bir-biridan tubdan farq qilishi mumkin.

Oiladagi zo'rvonlik jiddiy muammoga aylangan barcha mamlakatlarda hokimiyat organlari qandaydir subyektiv tasavvurlarga tayanmasligi, balki bunday zo'rvonlik muammosini hal etishda adliya tizimining o'рни va ahamiyati qat'iy belgilanishi, ilmiy asoslangan konsepsiya qoidalariga asoslanishi lozim. Shundagina ushbu ijtimoiy salbiy hodisaga chek qo'yish imkoniyati vujudga kelishi mumkin. Garchi oilada zo'rlik ishlatilishining sabablarini doim ham to'liq aniqlab bo'lmasa-da, ammo iloji boricha uning oldini olish choralari ko'rilishi zarur.

Iqtisodiy islohotlar rivojlanishining hozirgi bosqichida oilani ijtimoiy qo'llab-quvvatlashda uning moddiy ahvoli, har bir oila a'zosining mehnat qilish darajasi qat'iy ravishda individual-differensiatsiyalangan tizim bo'yicha qo'llab-quvvatlanishiga e'tibor berilishi lozim. Tabiiyki, kam ta'minlangan oilalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish borasidagi davlat dasturi bugungi kun sharoitlariga muvofiq tarzda takomillashtirishni taqozo etadi. Dastur har bir oila va har bir insonning turmush farovonligi, fuqarolarning totuvligiga asoslanib olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. O'zbekistonda uch oyda qariyb 4500 kishi oiladagi zo'rvonlik uchun sudlandi. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2024/04/13/family-violence/>
2. Najmiddinova F. Oiladagi zo'rvonlik: O'zbekiston dunyoda beshinchi bo'ldi [Domestic violence: Uzbekistan became fifth in the world]. URL: <https://www.qalampir.uz/uz/news/-2375-80686>
3. Mirziyoyev Sh. A family is a small homeland, if the family is peaceful, if it is happy, the homeland will be peaceful. Available at: <https://www.xabar.uz/siyosat/prezident-oila-kichik-vatan>
4. Rahmonqulov H.R. O'zbekiston Respublikasining milliy huquq tizimi [National legal system of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, TSUL Publ., 2005, p. 45.
5. More than 9,000 people were punished for domestic violence in Uzbekistan in 2023. Available at: <https://www.gazeta.uz/uz/2024/02/12/domestic-violence/>
6. Abdurasulova.K. Kriminologiya: o'quv-uslubiy qo'llanma. – T.:TDYU, 2013. – 199-b.
7. N.Razzakova. Oilaviy zo'rvonlikning har qanday ko'rinishiga qarshimiz! // URL: https://api.moiti.uz/media/book/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_9-dekabr_2022.pdf
8. Fenomen agressii v ponimanii K. Lorensa i Z. Freyda: sravnitelnyy analiz. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-agressii-v-ponimanii-k-lorentsa-i-z-freyda-sravnitelnyy-analiz>
9. Teoriya agressii i neobxodimost integrativnogo podxoda pri izuchenii agressivnykh sostoyaniy. // URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=9521>

10. Frustration-aggression hypothesis // <https://www.britannica.com/science/frustration-aggression-hypothesis>
11. Utanov M. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi bo'yicha tovlamachilikning obyektiv tomoni // Toshkent Davlat yuridik instituti axborotnomasi. – 2006, 2-son. – 64-bet.
12. Zaripov Z.S., Ismailov I. Kriminologiya (Umumiy qism) Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 1996. – 95-bet.
13. Tohirov F. Jinsiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalalarini hal etishda viktimologik muammolar // Toshkent Davlat yuridik instituti axborotnomasi. – 2006, 5-son. – 72-bet.
14. Kadirova A.T. O'smirlarda oilaviy nizolar to'g'risida ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi. Psix. fan. nom. ... diss. – T., 2007. 35 b.
15. Karimov I.A. Adolat – qonun ustuvorligida. Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining VI sessiyasidagi ma'ruza. // Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. – T.: O'zbekiston, 2002. – 42-b.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son